

ارزیابی عملکرد اجرای طرح‌های هادی روستایی در توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی سکونتگاه‌های روستایی با نگرش موردی شهرستان اسکو اسماعیل کارگذار بیرامی^۱

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و نظام سیاستگذاری در برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رشت، دانشکده جغرافیا، رشت، ایران

چکیده

طرح‌های هادی روستایی از جمله پروژه‌هایی هستند که در راستای فراهم سازی زمینه‌های توسعه و عمران مناطق روستایی اجرا می‌شوند. این برنامه در جایگاه خود یکی از برنامه‌های پایه توسعه و عمران روستاها و مبنایی برای اجرای اصول سایر برنامه‌ها بویژه در زمینه کالبدی- فضایی به شمار می‌آیند. بنابراین ارزیابی طرح‌های هادی روستایی بخصوص در زمینه‌های اجرایی بسیار حائز اهمیت است؛ چرا که تجربه نشان داده است تحقق توسعه پایدار با نگاهی نظامند و هماهنگ به مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی، بیش از هر چیز دیگر به موفق‌آمیز بودن آنها بستگی دارد. از اینرو ارزیابی مؤلفه‌های نامبرده در صورت مثبت بودن می‌تواند در تدوین سیاستها و راهبردهای توسعه پایدار با محوریت عمران و آبادانی روستاها نقش تعیین کننده و پیامدهای مفیدی در سرنوشت منطقه‌ای و یا ملی داشته باشد. در نتیجه از این منظر در پژوهش حاضر سعی شده است تا با ارزیابی اثرات: اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی اجرای طرح‌های هادی روستایی بصورت کلان پژوهشی (ماکروسکوپی) در شهرستان اسکو که بر طبق مبنای داده‌های آماری سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ جمعاً ۳۲ روستا را شامل می‌شود به مورد نوشتار درآمده است. مقاله حاضر از لحاظ هدف یک پژوهش کاربردی و میزان نظارت و کنترل از نوع توصیفی (غیر آزمایشگاهی) - تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات نیز به صورت مدارک کتابخانه‌ای و میدانی است. جامعه آماری حجم نمونه این تحقیق با بهره‌گیری از فرمول کوکران ۳۸۰ عدد برآورد شده است که اعتبار سنجی روایی و پایایی پرسشنامه از طریق پانلی مشتمل بر صاحب نظران توسعه روستایی (اساتید جغرافیا) و متخصصین ذیربط با استفاده از نرم افزار SPSS از طریق محاسبه آلفای کرونباخ در گویه‌های اجتماعی (۰/۹۲۲)، اقتصادی (۰/۹۰۲) و زیست محیطی (۰/۸۶۹) مورد تأیید قرار گرفت؛ سپس نمونه‌ها به روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای و به شکل تصادفی انتخاب و پرسشنامه‌ها در جامعه تحقیق توزیع شدند. نتایج و یافته‌های استنباطی حاصل از تحلیل ضریب وی کرامرز، کای اسکوتر و اسپیرمن نشان داد که بین اجرای طرح‌های هادی روستایی (متغیر تبیین کننده) و شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی (متغیرهای تبیین شونده) بعنوان مهمترین شاخص‌های توسعه پایدار چندان توفیقی حاصل نشده است.

واژه‌های کلیدی: اجرای طرح هادی روستایی، اثرات اقتصادی، اثرات اجتماعی، اثرات زیست‌محیطی، شهرستان اسکو

۱- مقدمه

یکی از مشخصه‌های مشترک طرح، شکل دادن به اشیاء و عوامل محیطی و ترکیب آنها با همدیگر برای پاسخگویی به نیازهای مشخص است (آسایش، ۱۳۷۹: ۱۹۲). و در طی آن طرح‌های هادی، طرح‌های هدایت‌کننده توسعه‌اند و برای شهرهای کوچک یا روستاهایی که توان تبدیل به شهر را دارند تهیه می‌شوند (رهنمایی، شاه‌حسینی، ۱۳۸۷: ۱۰۱). و تهیه طرح‌های هادی از سال ۱۳۳۸ در ایران شروع شده است. با این وجود طرح‌های هادی روستایی عبارت است از تجدید حیات و هدایت روستاها با لحاظ ابعاد، اقتصادی، اجتماعی، کالبدی تعریف نموده‌اند (شيعه، ۱۳۸۷: ۹۴). و (آسایش، ۱۳۸۲: ۷۸). این عنوان در سال ۱۳۶۲ طرحی تحت عنوان طرح اصلاحی و روان بخشی روستاها توسط معاونت امور عمرانی استانداری چهارمحال بختیاری به مورد اجرا گذاشته شد (پاپلی یزدی، ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۲۱۵).

آنچه در کشور ما بعنوان طرح هادی روستایی از آن یاد می‌شود طرحی است که ضمن ساماندهی بافت موجود، میزان رشد توسعه آن را در آینده نیز محاسبه کرده و نحوه استفاده از زمین را برای عملکردهای مختلف تعیین می‌کند و با توجه به اهداف طرح هم زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و ... را نیز در بر می‌گیرد (گوجار، ۱۳۹۱: ۲). بر این اساس توسعه فیزیکی سکونتگاه‌های روستایی، بخشی از برنامه‌ریزی توسعه روستایی است که پروژه‌های زیرساختی نواحی روستایی را شامل گردیده و زمینه را برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فراهم می‌آورد به طرزیکه برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی روستا نیز نیازمند آگاهی و شناخت لازم از فضای روستایی است (مولایی، ۱۳۸۶: ۱۰۳). در نتیجه به ترسیم بندی سند (شناسنامه روستا) بعنوان چشم‌انداز سینوپتیکی در مناطق روستایی شکل می‌پذیرد (کارگذار، ۱۳۹۲: ۳۸).

در دهه‌های اخیر رشد و گسترش سکونتگاه‌های انسانی در پرتو تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی با تحولات کالبدی و دگرگونی‌های سازمان‌های فضایی و ساختار عملکردی همراه بوده است. بدین‌سان آنچه باعث ناموزونی چشم اندازهای عمومی و عرصه‌های سکونتگاهی و محدودیت در برقراری روابط و پیوندهای مناسب کالبدی و فضایی در درون و بیرون آنها دامن زده، رشد فیزیکی عمدتاً خود به خود و هدایت نشده در غیاب مدیریت مناسب محلی از یک سو و بلا تکلیفی و ناتوانی در کسب جایگاه عملکردی از سوی دیگر بوده است که تداوم این فرایند نهایتاً به پدیداری چهره‌ای توسعه‌نیافته با ویژگی نه شهر - نه روستا از کانون‌های بزرگتر و سرشتی ناپایدار از واحدهای کوچکتر منجر شده است. با توجه به اینکه نطفه‌ی اولیه هر توسعه‌ای در روستاها شکل می‌گیرد و کانون‌های توسعه بعدی را به وجود می‌آورد لازم است اقداماتی از قبیل پروژه‌های زیرساختی، روبنائی، محیطی، جمع‌آوری و هدایت آبهای سطحی و فاضلاب و ارائه‌ی کاربری اراضی روستا که نقش مهمی در تعیین جانمایی ابنیه فنی و تأسیسات و تجهیزات که به تبع آن عمران و آبادانی روستاها را در پی دارد انجام گیرد، در نهایت امر عملکرد آنها مورد ارزیابی قرار گیرد به عبارتی فرایند تحلیل شماری از برنامه‌ها یا پروژه‌ها یا راه‌حل‌ها با توجه به امتیازات و معایب نسبی آنها به طریق منطقی و با توجه به اهداف و آرمان‌ها و معیارهای برنامه در دستور کار قرار بگیرند (زیاری، ۱۳۸۸: ۸۰). به این منظور ممانعت از رشد و توسعه خودروبی روستاها وجود طرح‌های هادی روستایی را هم از لحاظ تهیه و اجرا بیش از پیش اجتناب ناپذیر نموده است که در این ارتباط مقاله حاضر تلاش می‌کند تا به ارزیابی عملکرد اجرای طرح‌های هادی روستایی در توسعه اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان اسکو بصورت ماکروسکوپی بپردازد.

۲- ادبیات تحقیق

یکی از جنبه‌های عمده و ضروری هر پژوهش مطالعه منابع مربوط به موضوع تحقیق است (پور فتحی فرد، ۱۳۸۹: ۹۷). با مرور ادبیات نظری در حوزه‌ی مطالعات روستایی مشخص می‌شود که در میان نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلفی در این حوزه رایج شده است، چهار دیدگاه بیش از سایر نظریات مورد توجه قرار گرفته است: دیدگاه اکولوژیک، دیدگاه کالبدی (فیزیکی)، دیدگاه مرکزیت یا بررسی مناسبات بیرونی و در نهایت دیدگاه کارکردی (آمار و صمیمی، ۱۳۸۸: ۴۴). بر مبنای دیدگاه کالبدی، منابع طبیعی و انسانی بدون تجهیز و فراهم نمودن بسترها و زیرساخت‌های لازم جهت استفاده از آنها، نمی‌توانند عاملی در فرایند توسعه باشند و یا در فرایند توسعه روستایی مورد استفاده قرار گیرند؛ این زیرساخت‌ها شامل طرح‌های عمران روستایی

می‌شوند که تاثیر دوگانه‌ای بر توسعه منابع انسانی و فراهم ساختن فضای مناسب برای جذب و نگاه‌داشت آن از یک سو و فراهم نمودن بستر مورد نیاز برای تسهیل تولید اقتصادی و فعالیت‌های توسعه‌ای از سوی دیگر دارند (پژوهشکده سوانح طبیعی، ۱۳۸۸: ۱۴۷). در این زمینه، همانطور که اشاره شد یکی از مهمترین برنامه‌هایی که در مسیر برنامه‌ریزی‌های توسعه روستایی پس از پیروزی انقلاب اسلامی در حوزه طرح‌های توسعه کالبدی روستاها مورد توجه قرار گرفته است، اجرای طرح هادی روستایی می‌باشد (مولائی هاشجین، ۱۳۸۶: ۱۰۶). طرح هادی روستایی با در پیش گرفتن رویکردی مبتنی بر محوریت تحولات کالبدی در توسعه روستاها، به اجرای پروژه‌هایی پرداخت که همگی در پی دگرگون ساختن کالبد روستاها و به تبع آن دستیابی به توسعه روستایی بودند (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۵: ۴۷). طرح هادی یا به عبارتی طرح جامع توسعه روستایی، راهنمای مصوبی برای هدایت عملیات سازندگی و آبادانی در روستاها، با آگاهی از وضعیت فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی آنها است (شهبازی، ۱۳۸۹: ۲۲۵). در واقع، طرح هادی طرحی است که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان گسترش آبی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف را بر حسب مورد در قالب مصوبات طرح‌های ساماندهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی یا طرح‌های جامع ناحیه‌ای تعیین می‌نماید (غفاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲). در قالب طرح هادی روستایی، پروژه‌های عمرانی - کالبدی مختلفی در سطح روستاها اجرا می‌شوند که برخی از مهمترین آنها شامل احداث و اصلاح پیاده‌روها و شبکه معابر و میادین، توسعه فضای سبز، اصلاح و پوشش آنها و کانال‌های آب داخل روستا، احداث و تکمیل سیل‌بند و سیل برگردان، آماده‌سازی اراضی پیش‌بینی شده برای گسترش آبی روستا، احداث و تکمیل شبکه دفع فاضلاب و غیره هستند (عزیزپور و حسینی حاصل، ۱۳۸۷: ۴۳). به هر حال آنچه سخن به میان رفت گرچه تکیه و تمرکز اصلی طرح هادی بر جنبه‌های فیزیکی و کالبدی استوار شده است، اما بدون تردید، این تغییر و دگرگونی در کالبد روستاها، دیگر ابعاد محیط روستایی را نیز تحت تاثیر قرار خواهد داد (وارثی و صابری، ۱۳۸۸: ۳). و در ضمن نتایج مطالعات متعدد در این زمینه حاکی از آن است که اجرای طرح هادی روستایی به عنوان یک متغیر بیرونی، افزون بر ابعاد فیزیکی - کالبدی، سایر جنبه‌های توسعه روستایی اعم از اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و غیره را نیز تحت الشعاع خود قرار داده و اثرات متعددی بر روی آنها داشته است (عنابتسانی، ۱۳۸۸: ۱). در کشورمان تحقیقاتی درباره آثار و نتایج اجرای طرح‌های هادی بر زندگی روستاییان صورت گرفته که به چند مورد از اینها اشاره می‌شود.

اجرای محدود طرح‌های هادی روستایی مانعی برای ارزشیابی دقیق این طرح‌ها محسوب می‌شود با این همه ارزشیابی اثرات اقتصادی و اجتماعی طرح‌های بهسازی روستایی در استان فارس که توسط موسوی قهدریجانی صورت گرفته است به این نتیجه رسیده است که در ۹۷ درصد از روستاهای بهسازی شده رشد جمعیت بسیار کند بوده و مهاجرت‌های روستایی کاهش نیافته است و نوع مشارکت و برخورداری روستاها از خدمات ضعیف بوده است. (موسوی قهدریجانی، ۱۳۷۴: ۱۵۳).

همچنین در مورد آثار اقتصادی و اجتماعی طرح‌های بهسازی از روستاهای آذربایجان شرقی که توسط شارع‌پور با بررسی ۱۳۰ سرپرست خانوار در ۴ روستای نمونه صورت پذیرفته است. نتیجه آن را در مشارکت مردم در طرح و کاهش مهاجرت و آثار طرح در مورد رشد و توسعه و بهبود بهداشت محیط مثبت نشان داده است (رضوانی، ۱۳۸۷: ۱۶۸).

مطالعه‌ای نیز تحت عنوان ارزیابی اجرای طرح‌های هادی روستایی در استان آذربایجان شرقی با ۱۰ روستای تابعه آن توسط تقی صورت گرفته است که در یک نتیجه‌گیری کلی طرح‌های تهیه شده در روستاها یا اجرا نشده و یا ناقص مانده‌اند. از این رو جهت گریز از این مشکل ایجاد یک واحد مستقل جهت بررسی و پیگیری طرح‌های هادی روستایی را پیشنهاد می‌کند. (تقی، ۱۳۸۶: ۱۵۹).

کارگذار در پایان نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان «تأثیر فعالیت‌های عمرانی بر توسعه پایدار روستایی ایران با نگرش موردی روستاهای بالاتر از ۵۰ خانوار شهرستان اسکو در مقطع زمانی ۱۳۶۵ - ۱۳۹۰ اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی که مهمترین شاخص‌های توسعه پایدار می‌باشند منفی ارزیابی کرده است» (کارگذار، ۱۳۹۲: ۱۱۵ - ۱۱۷).

عظیمی و جمشیدیان در بررسی تأثیر کالبدی اجرای طرح‌های کالبدی روستایی در غرب گیلان معتقدند که به دلیل عدم مشارکت مردم در طراحی و اجرای این طرح و نیز عدم توجه به مسائل زیست محیطی اجرای طرح‌های هادی روستایی را با مشکل جدی مواجه کرده و تغییر الگوی فعلی آنرا تنها چاره‌ی مشکل ذکر شده می‌دانند (عظیمی و جمشیدیان، ۱۳۸۴: ۱). مطالعه‌ای دیگر نیز با عنوان عوامل مؤثر در تحقق اهداف طرح‌های هادی روستایی در شرق گیلان توسط علیزاده انجام شده است، در این پژوهش به نقش مؤثر آموزش روستاییان و آگاه نمودن آنان نسبت به اهداف طرح برای رسیدن به نتیجه اشاره کرده است. وی میزان مشارکت روستاییان و میزان فاصله از شهر را از دیگر عوامل توفیق در اجرای طرح هادی روستایی می‌داند (مولایی، ۱۳۹۲: ۱۷).

۳- ارزیابی اثرات اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی اجرای طرح‌های هادی روستایی

ارزیابی یکی از مراحل مهم برنامه‌ریزی‌های توسعه است که برنامه‌ریزان و سیاستگذاران را در بازنگری و تحلیل محدودیت‌ها و فرصت‌ها و تهیه برنامه‌های مناسب برای آینده یاری می‌رساند (عبداللهی و دیگران، ۱۳۹۱: ۷۷). امروزه با شناخت و تبیین اثرات اجرای طرح‌های هادی روستایی در مراحل مختلف و پیامدهای حاصل از آن در قالب برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی بیش از پیش احساس می‌گردد بر این اساس ارزیابی وسیله‌ای، برای بررسی ارزش یا میزان یک ایده و وسیله‌ای برای سنجیدن می‌باشد ارزیابی به ما اجازه می‌دهد تا مروری بر پیشرفت، تخصیص مؤثر منابع، تغییرات ایجاد شده و آگاهی از انجام بهتر کارها داشته باشیم. ارزیابی به طور اساسی فرایند مسئله‌گشای ایده‌آلی است که ما برای آگاهی از جهان به کار می‌بریم. در واقع ارزیابی می‌تواند بینشی را آشکار کند که منجر به بالا رفتن آگاهی و در نهایت دگرگونی اجتماعی شود فلذا برای عملیات توسعه پایدار ضروری است (شایان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰۵). ارزیابی از نظر موضوع به سه دسته تقسیم می‌شود که عبارتند از:

ارزیابی اجتماعی: به بررسی آثار و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی، فعالیت‌های عمومی و خصوصی بر جوامع بشری می‌پردازد این فعالیت‌ها، روش زندگی، کار، برخوردها و تعاملات، سازماندهی نیازها و سرانجام؛ مشارکت افراد و اعضای جامعه را تغییر می‌دهد. آثار فرهنگی شامل تغییرات در هنجارها، ارزش‌ها و اعتقادات افرادی است که هدایت‌گر و عقلایی کننده شناخت آن از خود و جامعه‌شان است.

ارزیابی اقتصادی: به ارزش گذاری نزدیک شده و جریان‌های پولی یا داده و ستانده ناشی از فعالیت‌های مختلف بخش‌های اقتصادی را می‌سنجد این نوع ارزیابی غالباً هر چه را که با معیارهای پولی و بازار قابل سنجش باشد در نظر می‌گیرد. ارزیابی زیست‌محیطی: تحلیل پیامدها یا اثرات زیست محیطی یک طرح، برنامه یا رشته فعالیت را گویند اثرات احتمالی یک فعالیت در این نوع ارزیابی بر اساس معیارهای معین با شرایطی که فعالیت‌های جایگزین ایجاد می‌کند، مقایسه می‌شوند (موسوی کاظمی، ۱۳۸۵: ۱۰).

۴- تجارب طرح‌های هادی روستایی در جهان و ایران

توجه به مناطق روستایی و تلاش برای بهسازی و تجدید حیات روستا به شکل امروزی‌اش در دنیا شاید از نیمه دوم قرن بیستم آغاز شده باشد؛ یعنی زمانی که ظهور دوره پسامدرن در معماری عمیقاً بر ساخت و سازهای شهری تأثیر گذاشت. هر چند از همین زمان احیاء روستاها به صورت جدی مطرح شده ولی ریشه‌های آن در سال‌های آغازین قرن بیستم کما بیش مطرح شد در کشورهای در حال توسعه به خصوص در کشورهای آسیای شرقی و عضو اسکاپ سالیان درازی است که طرح‌های برنامه‌ریزی مراکز روستایی اجرا می‌شود و این طرح‌ها ماهیتاً با آنچه که بهسازی روستایی انجام می‌گیرد؛ متفاوت است و در سطحی بسیار جامع‌تر و وسیع‌تر می‌پذیرد. یکی از نزدیک‌ترین طرح‌ها به این اهداف، طرح‌های اجرا شده در کره جنوبی در دهه ۱۹۷۰ می‌باشد این طرح‌ها که به معنی حرکت به سوی ساختن روستاهای زیبا می‌باشد که اولین بار در کره جنوبی اجرا گردیده و شعار اصلی آن هم مشارکت مردم و تلاش سخت و مداوم برای نیل به این هدف بوده است (مولایی و

دیگران، ۱۳۹۲:۳۷۰). این پروژه بیشتر در زمینه‌های گوناگون نظیر، بهبود جاده‌های روستایی، بهتر شدن کیفیت ظاهری مسکن روستایی، زهکشی، تأمین آب شرب و افزایش تولیدات کشاورزی اجرا شده است (گوجار، ۱۳۹۱:۴۰). در کشور ایران از سال ۱۳۶۲ توسط استانداری چهارمحال بختیاری آغاز گردید و با توجه به اینکه مورد استقبال روستاییان قرار گرفت در سال‌های بعد، با تصویب مجلس شورای اسلامی (۱۳۶۶) به منظور توسعه کالبدی روستاها، تهیه طرح هادی روستایی در دستور کار بنیاد مسکن و جهاد سازندگی وقت قرار گرفت و در برنامه پنج ساله اول کشور (۷۲-۱۳۶۷) نیز طرح هادی روستایی برای نخستین بار وارد اسناد برنامه‌ای کشور گردید و همچنان ادامه دارد. حال سؤالی که مطرح می‌شود اینست چقدر از این طرح‌ها از رفتار الگوی سازمانی و سیستمی توسعه پایدار روستایی تبعیت می‌کند که نیازهای جوامع روستایی را برطرف سازند؟ برای پی بردن آن بایستی طرحی وجود داشته باشد که به ما می‌گوید: بنا به اصل تداوم و دیده بانی‌های مرتب جامعه روستایی با لحاظ قرار دادن تمام تغییراتی که در طی گذشت زمان، به عناصر پایدار روستایی دست می‌دهد در ارتباط با یکدیگر مطالعه و رصد شوند (کارگذار، ۱۳۹۲:۴۰). با عنایت به اینکه طرح‌های هادی روستایی بعنوان سند چشم انداز و فاکتور مهم برای ارتقای مؤلفه‌های توسعه پایدار روستایی به شمار می‌روند، از مهمترین فعالیت‌های زمینه‌ساز در انجام چگونگی روند اجرایی فعالیت‌های عمرانی در روستاهای کشور تلقی می‌شوند؛ از اینرو ساماندهی و اصلاح بافت روستاها، تعیین میزان و نحوه استفاده از زمین و مکان، گسترش آبی روستاها، بررسی کمبودها و نیازهای عمومی و خدماتی روستاها و نیز تهیه نقشه وضع موجود و پیشنهادی روستاها، خود زمینه‌ساز برخی از فعالیت‌های عمده نظر برای سند دار کردن املاک و صدور پروانه‌های ساختمانی خواهد بود (تقی، ۱۳۸۶:۲۱). و در نهایت راه را برای رسیدن به توسعه پایدار روستایی هموارتر سازند.

۵- مواد و روش‌ها

هر تحقیق یا پژوهش علمی در صورتی می‌تواند به اهداف خود نائل آید که از یک طرح و نقشه‌ی طراحی شده تبعیت نماید به نحوی که ماهیت، ویژگی‌ها و کلیه اقدامات، فعالیت‌ها و اموری که در جریان فرایند تحقیق به آنها پرداخته می‌شود، به خوبی تعریف شده باشند (حافظ نیا، ۱۳۸۹:۳۲۰). این تحقیق از نظر ماهیت، از نوع پژوهش‌های کیفی-کمی، از لحاظ میزان و درجه کنترل متغیرها، غیرآزمایشی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، از نوع تحقیقات میدانی محسوب می‌شود برای آزمون فرضیات از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن، کای اسکوئر و وی کرامرز، استفاده شده است و ضمناً میزان همبستگی آنها با در نظر گرفتن احتمال ۹۵ و ۹۹ درصد سطح اطمینان مشخص شده‌اند و کلیه‌ی عملیات پردازش داده‌های خام جداول تحلیلی از برنامه نرم افزاری SPSS و جداول توصیفی از برنامه نرم افزاری Excel استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق در ارتباط با برآورد حداقل حجم نمونه در متغیرهای کیفی از فرمول کوکران استفاده گردید (میری، ۱۳۸۹:۴۱). با توجه به فرمول فوق برای تعیین مجهولات که یک امر بدون حساب و کتاب نیست از اینرو با جایگزینی مقدار توزیع و صفت عدم توزیع آن (مقدار q و p). برابر هم در جامعه تصور شد که در این شرایط هر کدام برابر است با $0/5$ و همچنین مقدار t با سطح اطمینان ۹۵ درصد (مقدار سطح خطای ۵ درصد) مساوی با $1/96$ و مقدار d (تفاضل نسبت واقعی صفت در جامعه با میزان تخمین محقق برای وجود آن صفت در جامعه). با چنین ساختاری اگر تعداد کل جامعه مورد مطالعاتی تحقیق طبق سرشماری عمومی و نفوس مسکن ۱۳۹۰ در مورد جامعه تحقیق برابر با ۱۲۶۸۰ خانوار باشد مطلوب است تعداد حجم نمونه برای تکمیل پرسشنامه‌ها برابر با ۳۸۴ عدد خواهد بود که پس از تصحیح فرمول فوق به ۳۸۰ عدد تقلیل می‌یابد. البته در تخصیص این رقم به کل روستاها با استفاده از فرمول روش تخصیص متناسب اندازه‌های هر روستا مشخص و بر حسب تناسب سهم و درصد جمعیت هر یک از روستاها این پرسشنامه‌ها توزیع شده است (وحیدی اصل، ۱۳۷۶:۲۶۱). پرسشنامه‌ها حاوی ۴۱ سؤال درباره موضوع تحقیق است. سؤالات به دو صورت سؤالات باز و بسته می‌باشند در سؤالات باز، راهکارهای رسیدن به توسعه پایدار روستایی و در سؤالات بسته نیز از طیف لیکرت از ۱ تا ۵ که عدد ۵ به معنای امتیاز عالی و عدد ۱ به معنای امتیاز پایین با مقیاس اندازه‌گیری اسمی و رتبه‌ای و فاصله‌ای طراحی شده است. آزمون روایی که در این پژوهش به کار گرفته شد، روایی صوری و محتوای است و برای آزمون پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد (ضرابی و پریخانی اسلامی، ۱۳۹۰:۴۰).

جدول ۱. محاسبه‌ی ضریب آلفای کرونباخ

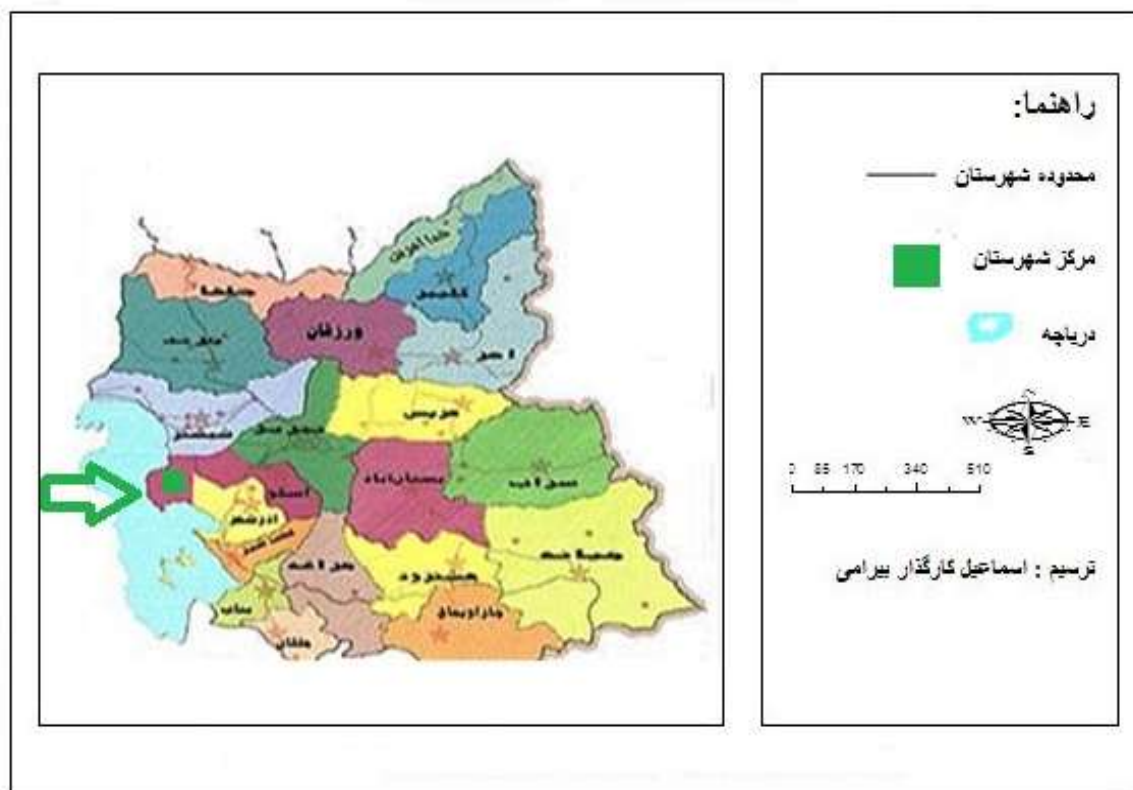
نام متغیر	تعداد نمونه	تعداد سؤالات	ضریب آلفای کرونباخ
اجتماعی	۳۸۰	۱۲	۰/۹۲۲
اقتصادی	۳۸۰	۹	۰/۹۰۲
زیست محیطی	۳۸۰	۱۳	۰/۸۶۹

(منبع: آنالیز پرسشنامه‌ها)

۶- محدوده مورد مطالعه

از نظر مختصات جغرافیایی شهرستان اسکو در عرض شمالی ۳۷ درجه ۳۹ دقیقه الی ۳۸ درجه و ۰۳ دقیقه و در طول شرقی ۴۵ درجه و ۲۳ دقیقه الی ۴۶ درجه و ۲۰ دقیقه قرار گرفته است و از سمت شمال با شهرستان‌های تبریز و شبستر و از شرق با شهرستان تبریز و از جنوب با شهرستان آذرشهر و از جنوب شرقی با شهرستان‌های عجب شیر و مراغه و از غرب با دریاچه ارومیه هم‌جوار می‌باشد. شهرستان اسکو یکی از شهرستان‌های ۲۰ گانه استان با وسعتی معادل ۱۷۶۲/۵۹ کیلومتر مربع محدوده‌ای معادل ۳/۸۷ درصد از مساحت استان را در بر گرفته و رتبه چهاردهم را به خود اختصاص داده و در قسمت غربی استان واقع شده است. این شهرستان بر اساس آخرین سرشماری، کشوری دارای دو بخش و ۵ دهستان (گنبر، باویل، سهند، جزیره و شورکات جنوبی) بالغ بر ۴۲۰۷۰ نفر جمعیت را در ۴۲ آبادی خود جای داده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰).

نقشه ۱. موقعیت شهرستان اسکو و منطقه مورد مطالعاتی در استان آذربایجان شرقی

جدول ۲. وضعیت جمعیتی روستاهای مورد مطالعه طی سرشماری‌های سال‌های (۱۳۶۵-۱۳۷۵-۱۳۸۵-۱۳۹۰).

ردیف	نام روستا	۱۳۶۵		۱۳۷۵		۱۳۸۵		۱۳۹۰	
		تعداد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد خانوار	تعداد جمعیت
۱	اسفنجان	۶۹۲	۲۶۵۲	۸۴۱	۳۶۲۷	۱۰۶۰	۳۶۶۰	۱۲۰۶	۳۸۳۲
۲	اسکندان	۱۴۵	۸۸۰	۱۹۷	۸۷۷	۲۳۱	۸۳۷	۲۵۷	۸۹۸
۳	کندوان	۱۵۲	۷۶۵	۱۳۷	۶۲۹	۱۶۸	۶۰۱	۱۸۳	۵۸۶
۴	کهنمو	۳۹۴	۲۰۳۰	۴۸۷	۲۰۳۸	۶۴۴	۲۲۱۰	۷۷۳	۲۴۰۷
۵	امقان	۱۴۹	۶۹۵	۱۵۱	۷۵۲	۱۸۵	۷۹۴	۲۲۰	۷۶۱
۶	عنصرود	۲۷۸	۱۳۶۶	۲۷۱	۱۳۷۷	۳۳۷	۱۳۷۸	۴۲۱	۱۴۴۹
۷	اقچه کهل	۵۱	۲۸۷	۴۳	۱۹۶	۵۳	۲۳۳	۶۰	۲۱۵
۸	اربط	۸۱	۵۰۲	۱۲۶	۵۴۳	۱۱۲	۴۴۲	۱۱۴	۳۹۹
۹	گنبر	۳۴۶	۲۲۲۰	۶۳۱	۲۶۷۳	۶۳۹	۳۰۹۱	۷۸۶	۳۳۰۱
۱۰	مجارشین	۱۴۷	۸۶۳	۲۴۴	۱۰۱۵	۲۶۴	۱۰۷۸	۳۱۵	۱۱۲۲
۱۱	کرداباد	۱۸۵	۱۳۴۷	۳۸۷	۱۶۵۷	۴۱۰	۲۱۵۰	۶۵۳	۲۳۷۹
۱۲	بایرام	۴۰۷	۲۱۲۵	۵۳۷	۲۳۲۶	۷۷۱	۲۶۷۱	۸۵۶	۲۸۱۵
۱۳	دیزج	۴۸۲	۲۶۴۸	۶۴۲	۲۹۵۴	۸۱۸	۲۹۹۰	۹۳۰	۳۱۲۳
۱۴	باویل علیا	۲۰۴	۸۵۵	۱۸۹	۶۹۳	۱۸۹	۵۴۲	۱۶۸	۴۹۶
۱۵	کله جاه	۴۸۸	۲۲۰۴	۵۶۱	۲۱۹۲	۴۵۷	۱۹۲۲	۵۹۹	۱۸۰۲
۱۶	باویل سفلی	۳۴۲	۱۵۰۵	۴۰۳	۱۵۲۰	۶۰۲	۱۵۰۲	۵۰۶	۱۵۴۱
۱۷	علی آباد	۲۳	۱۴۱	۳۵	۱۸۳	۶۳	۱۱۵	۶۹	۲۵۸
۱۸	خورخور	۱۰۶	۶۶۹	۱۵۱	۷۹۳	۱۹۱	۷۹۰	۲۴۲	۹۱۰
۱۹	قشلاق	۲۳	۱۵۷	۳۷	۲۰۷	۶۶	۲۷۴	۶۲	۲۶۶
۲۰	مرجانلو	۳۴	۲۲۸	۴۸	۲۸۷	۸۴	۳۵۶	۱۰۷	۴۰۴
۲۱	زین‌آغاج	۱۴۵	۸۰۲	۲۱۲	۱۱۱۹	۳۵۷	۱۴۴۳	۴۹۸	۱۶۸۸
۲۲	مهدینلو	۶۳	۴۰۶	۱۰۴	۵۵۰	۱۵۸	۷۴۱	۲۳۳	۸۹۷
۲۳	خاصه لر	۹۹	۷۲۶	۱۵۶	۷۸۰	۲۳۸	۹۵۷	۲۳۹	۱۰۶۰
۲۴	کردلر	۳۶۴	۲۱۹۰	۴۷۶	۲۳۲۸	۶۷۸	۲۶۵۴	۸۴۳	۲۸۴۵
۲۵	بیگلو	۵۷	۳۱۵	۷۱	۳۲۱	۱۲۳	۳۸۴	۱۵۲	۵۲۹
۲۶	سرین‌دیزج	۹۹	۶۸۳	۱۳۶	۸۲۰	۲۱۳	۸۷۲	۲۹۰	۱۰۴۸
۲۷	خاصبان	۱۳۸	۷۲۷	۲۵۱	۱۱۵۸	۳۴۴	۱۲۵۲	۳۸۹	۱۳۷۶
۲۸	سرای ده	۲۷۵	۱۵۰۰	۲۸۳	۱۲۵۳	۳۱۸	۱۱۵۳	۳۵۰	۱۰۷۹
۲۹	قیچاق	۱۲۰	۷۷۳	۱۴۲	۸۶۵	۱۶۹	۶۲۰	۱۴۸	۴۲۹
۳۰	گمیچی	۲۱۸	۱۰۵۲	۲۲۲	۷۸۳	۱۸۴	۵۲۷	۱۹۷	۴۵۳
۳۱	آق‌گنبد	۲۱۶	۱۲۴۷	۲۵۳	۱۱۷۴	۲۶۷	۸۹۸	۷۵۹	۷۵۹
۳۲	شللو	۲۲	۱۳۷	۲۸	۱۵۸	۵۹	۲۰۰	۵۵	۱۹۱
	جمع	۱۹۷۹	۱۱۶۱۲	۲۵۷۰	۱۲۵۹۶	۳۴۴۹	۱۳۱۲۱	۴۵۶۴	۱۳۹۳۴
	جمع کل	۶۵۴۵	۳۴۶۹۷	۸۴۵۲	۳۷۸۴۸	۱۰۴۵۲	۳۹۳۹۰	۱۲۶۸۰	۴۱۳۱۸

۷- ویژگی‌های فردی پاسخگویان

نتایج نشان می‌دهد ۱۸/۴۲ درصد پاسخگویان دیپلم و زیر دیپلم ۲۶/۳۲ درصد فوق دیپلم و ۵۳/۹۵ درصد لیسانس و ۱/۳۱ درصد فوق لیسانس بوده‌اند که این موضوع بیانگر افزایش میزان سطح تحصیلات در منطقه مورد مطالعه در سال‌های اخیر

است و همچنین میزان رده‌ی سنی از لحاظ بیشترین ۳۰ - ۴۰ سال (۴۲/۱ درصد) و کمترین بالای ۶۰ سال (۲/۱ درصد) و نیز ۹۱/۵۸ درصد مردان ۸/۴۲ درصد زنان و حدود ۹۸/۶ درصد متأهل و ۰/۴ درصد نمونه‌ها مجرد بوده‌اند.

جدول ۳. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان سطح تحصیلات

میزان سطح تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
دیپلم و زیر دیپلم	۷۰	۱۸/۴۲	۱۸/۴۲
فوق دیپلم	۱۰۰	۲۶/۳۲	۴۴/۷۴
لیسانس	۲۰۵	۵۳/۹۵	۹۸/۶۹
فوق لیسانس و بالاتر	۵	۱/۳۱	۱۰۰
جمع	۳۸۰	۱۰۰	****

جدول ۴. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان جنسیتی

تاھل	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
مجرد	۵۵	۱۴/۴۷	۱۴/۴۷
متأهل	۳۲۵	۸۵/۵۳	۱۰۰
مجموع	۳۸۰	۱۰۰	****

جدول ۵. نتایج و یافته‌های توصیفی میزان سن پاسخگویان به سؤالات تحقیق

سن	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۲۰ - ۰	۴۴	۱۱/۵۸	۱۱/۵۸
۳۰ - ۲۰	۸۸	۲۳/۱۷	۳۴/۷۵
۴۰ - ۳۰	۱۶۰	۴۲/۱	۷۶/۸۵
۵۰ - ۴۰	۶۲	۱۶/۳۱	۹۳/۱۶
۶۰ - ۵۰	۱۸	۴/۷۴	۹۷/۹
بالای ۶۰ سال	۸	۱/۲	۱۰۰
مجموع	۳۸۰	۱۰۰	****

(منبع: آنالیز پرسشنامه‌ها)

۸- فرضیات تحقیق

فرضیه اول:

H1: بین اجرای طرح‌های هادی روستایی و انگیزه‌ی روستاییان برای سکونت در نواحی روستایی رابطه‌ی وجود دارد.

H0: بین اجرای طرح‌های هادی روستایی و انگیزه‌ی روستاییان برای سکونت در نواحی روستایی رابطه‌ی وجود ندارد.

برای آزمون این فرضیه از روش ضریب وی کرامرز برای تعیین میزان و شدت رابطه و برای تبیین معنی‌دار بودن آزمون هم از کای اسکوئر استفاده شده است.

جدول ۶. تعیین میزان درصدی با پرسش متغیرهای اجتماعی تأثیرگذار اجرای طرح‌های هادی روستایی

تعداد نمونه	گزینه انتخابی				
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۳۸۰	۱۲۲	۵۶	۶۱	۶۷	۷۴
کل (درصد)	۳۲/۱۷	۱۴/۷۳	۱۶	۱۷/۶۳	۱۹/۴۷

جدول ۷. نتایج تحلیلی پژوهش با پرسش متغیرهای اجتماعی تأثیرگذار اجرای طرح‌های هادی روستایی

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	20.000 ^a	16	.220
Likelihood Ratio	16.094	16	.446
Linear-by-Linear Association	.618	1	.432
N of Valid Cases	380		

a. 25 cells (100.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .20

جدول ۸. نتایج تحلیلی پژوهش با پرسش متغیرهای اجتماعی تأثیرگذار اجرای طرح‌های هادی روستایی

Symmetric Measures			
		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	2.000	.220
	Cramer's V	1.000	.220
N of Valid Cases		380	

نتایج و یافته‌های پژوهش در جدول‌های بالا نشان می‌دهد که ارتباط معناداری بین متغیر مستقل (اجرای طرح‌های هادی روستایی) و متغیر وابسته (پایداری جمعیت) وجود ندارد، همچنین شدت ضریب همبستگی وی کرامرز برابر ۱ است همانطوریکه که ۳۲/۱۷ درصد از پاسخگویان به گزینه انتخابی خیلی کم نظر داده‌اند که این بیان می‌دارد که اجرای طرح هادی روستایی تأثیر کمتری در تثبیت جمعیت نقش داشته است؛ بنابراین با این توضیح علمی با سطح اطمینان ۹۵ درصد معناداری فرضیه H0 رد نمی‌شود بدین معنا که تفاوت معناداری میان اجرای طرح‌های هادی روستایی و انگیزه‌ی روستاییان برای سکونت در نواحی روستایی وجود ندارد.

فرضیه دوم:

H1: بین اجرای طرح‌های هادی روستایی و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید بر افزایش درآمد روستاییان رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد.

H0: بین اجرای طرح‌های هادی روستایی و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید بر افزایش درآمد روستاییان رابطه‌ی معنی‌داری وجود ندارد.

برای تعیین H1 و H0 این فرض با توجه به داده‌های کیفی از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است.

جدول ۹. تعیین میزان درصدی با پرسش متغیرهای اقتصادی تأثیرگذار اجرای طرح‌های هادی روستایی

گزینه انتخابی	مشخص شدن طرح هادی روستایی بر اشتغال زایی و ایجاد فرصت‌های شغلی	درصد	مشخص شدن طرح هادی روستایی بر افزایش میزان درآمدی روستاییان	درصد
خیلی زیاد	۴۵	۱۱/۸۴	۲۹	۷/۶۳
زیاد	۸۵	۲۲/۳۷	۲۸	۷/۳۷
متوسط	۸۵	۲۲/۳۷	۱۰۸	۲۸/۸۴
کم	۱۰۰	۲۶/۳۱	۱۶۸	۴۴/۲۱
خیلی کم	۶۵	۱۷/۱۱	۴۷	۱۲/۳۷
جمع	۳۸۰	۱۰۰	۳۸۰	۱۰۰

جدول ۱۰. نتایج تحلیلی پژوهش با پرسش متغیرهای اقتصادی تأثیرگذار اجرای طرح‌های هادی روستایی

Correlations				
			Occupation	Income
Spearman's rho	Occupation	Correlation Coefficient	1.000	.515
		Sig. (2-tailed)	.	.192
		N	380	380
	Income	Correlation Coefficient	.515	1.000
		Sig. (2-tailed)	.192	.
		N	380	380

همانگونه که در آزمون نشان می‌دهد شدت رابطه بین متغیر تبیین کننده و تبیین شونده وجود دارد و میزان ضریب همبستگی از نوع خطی مستقیم و مثبت است از آنجائیکه رقم برآمده از آزمون برابر است با $0/515$ نشان از ارتباط آن دو می‌باشد اما از لحاظ معنادار بودن طبق پاسخ‌های دریافت شده می‌توان اذعان داشت اجرای طرح هادی تأثیر کمی در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و متعاقب آن در افزایش درآمد روستاییان داشته است همانگونه که مقدار $P.value$ (احتمال معنی دار بودن) بیشتر از سطح خطاست (α) است علیرغم آن در نتایج توصیفی $44/21$ درصد از پاسخگویان طیف انتخابی کم را پاسخ داده‌اند، بنابراین با توجه به یافته‌های پژوهش فرض $H1$ اثبات نمی‌شود.

فرضیه سوم:

$H1$: بین اجرای طرح‌های هادی روستایی و امنیت سلامت زیست محیطی روستاییان رابطه معنی داری وجود دارد.

$H0$: بین اجرای طرح‌های هادی روستایی و امنیت سلامت زیست محیطی روستاییان رابطه معنی داری وجود ندارد.

برای اثبات این آزمون از کای اسکوتر و وی کرامرز بکار رفته است.

جدول ۱۱. تعیین میزان درصدی با پرسش متغیرهای زیست محیطی تأثیرگذار اجرای طرح‌های هادی روستایی

تعداد نمونه	گزینه انتخابی				
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
۳۸۰	۲۹	۴۵	۶۲	۸۹	۱۵۵
به درصد	۷/۶۳	۱۱/۸۴	۱۶/۳۱	۲۴/۷۳	۳۹/۴۹

جدول ۱۲. نتایج تحلیلی پژوهش با پرسش متغیرهای زیست محیطی تأثیرگذار اجرای طرح‌های هادی روستایی

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	32.000 ^a	28	.275
Likelihood Ratio	24.953	28	.630
Linear-by-Linear Association	2.733	1	.098
N of Valid Cases	380		
a. 40 cells (100.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .13			

جدول ۱۳. نتایج تحلیلی پژوهش با پرسش متغیرهای زیست محیطی تأثیرگذار اجرای طرح‌های هادی روستایی

Symmetric Measures			
		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	2.000	.275
	Cramer's V	1.000	.275
N of Valid Cases		380	

یافته‌های این بخش فرضیه نشانگر آن است که میزان معنی دار بودن (Sig) متغیرهای پژوهش برابر است با ۰/۲۷۵؛ پس می‌توان گفت که در تحلیل علمی رقم برآمده بیشتر از میزان سطح خطاست (۰/۰۵ یا ۰/۰۱). در این حالت فرض صفر رد نمی‌شود همانگونه‌ای که در بخش نتایج توصیفی نیز پاسخگویان طیف انتخابی خیلی کم (۳۹/۴۹ درصد) را پاسخ داده‌اند در نتیجه می‌توان اثبات کرد که بین متغیر مستقل (اجرای طرح‌های هادی روستایی) و متغیر وابسته (حفاظت از شرایط زیست محیطی) رابطه معنی داری وجود ندارد بر این اساس فرض H1 رد و فرض H0 تأیید می‌شود.

۹- بحث و نتیجه‌گیری

نتایج و یافته‌های پژوهش حاکی از آن شد که اجرای طرح‌های هادی روستایی در محدوده‌ی مورد مطالعاتی از الزامات اصلی جهت رسیدن به جایگاه پایداری توسعه است. در این راستا شناخت وضع موجود اعم از نقاط قوت و نقاط ضعف اولین گام برای رسیدن به هدف تلقی می‌گردد که نقاط قوت این پژوهش از نگاه پاسخگویان در پرسش‌های باز بر نقش مثبت ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی تأکید مضاعفی داشته‌اند البته به شرط اینکه تمهیدات لازم از سوی مسئولان و دست‌اندرکاران اجرایی اندیشده شود همچنین نقاط ضعف این پژوهش از نگاه پاسخگویان در پرسش‌های بسته در زمینه‌ی مسائل اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی کاملاً از حالت ضمنی بصورت آشکار مورد تبیین معکوس قرار گرفت در نتیجه خالی از لطف نیست تحقیقی که در سال ۱۳۸۶ در برخی از روستاهای این شهرستان توسط تقی بصورت منفی ارزیابی کرده بود در این تحقیق نیز مورد اثبات علمی بصورت منفی در آمد. لذا اگر نگاه ما به مناطق روستایی بصورت سیستمی و نوع توسعه، توسعه پایدار باشد وحدت و هماهنگی بین ابعاد آن امری ضروری است، از اینرو توجه و تأکید بر تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی با در نظر گرفتن ابعاد اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی بسیار مهم است و هر گونه بی توجهی به نگرش سیستمی و ابعاد مختلف اجرای طرح‌های هادی اثر بخشی آنها را در جهت رسیدن به توسعه پایدار روستاها و پایداری توسعه در روستاها با مشکلات جدی مواجه می‌نماید، اگر بپذیریم که امروزه دیدگاه غالب استراتژیهای توسعه در مناطق روستایی با اجرای درست طرح‌های هادی روستایی تعریف شده باشند که در غیر این صورت با عدم توجه به این امر خطیر،

روستاها علاوه بر رشد خودرویی زودتر از همه از بین می‌روند و با از بین رفتن خود موجی از مشکلات و ناهنجاریها را برای خود و دیگران (شهرها) می‌آفرینند در نتیجه به هزینه‌ی احیای آن می‌افزایند مانند اضمحلال و خالی از سکنه شدن روستای کوهدل، و در آستانه قرار گرفتن دیگر روستاهای این شهرستان مثل قندیلو، آنچه‌که‌ل، قبیچاق و... را می‌توان برشمرد. امروزه منافع و مصلحت علمی کشور در سال اقتصاد مقاومتی؛ اقدام و عمل اقتضاء می‌نماید اینگونه روستاها باید در کانون تولیدات کشور باشند و یکی از راهکارهای رسیدن به آن با داشتن مفاهیمی همچون اجتماع پایدار، منابع پایدار، اقتصاد پایدار و محیط پایدار با کاربست درست و صحیح اجرای طرح‌های هادی روستایی است. بدین ترتیب با دارا بودن یافته‌های منفی این پژوهش نه تنها هیچ دردی جزء فاصله (سند چشم انداز - ایران ۱۴۰۴) در این زمینه التیام نمی‌بخشد بلکه باعث توسعه اینورژنی (پسگرایی) هم می‌شود در خاتمه محقق رجاء واثق دارد به حول قوه‌ی الهی با اجرای هدفدار اجرای طرح‌های هادی روستایی و با عنایت مسئولین ذیربط این حوزه (بنیاد مسکن شهرستان اسکو) و نیز مشارکت سازمان‌های مردم نهاد و خود روستاییان شاهد برقراری مقوله‌های توسعه پایدار در روستاهای مورد مطالعاتی باشیم.

منابع و مراجع

۱. آسایش، حسین. (۱۳۸۲)، کارگاه و برنامه ریزی روستایی ایران، دانشگاه پیام نور، تهران.
۲. آسایش، حسین. (۱۳۷۹)، برنامه ریزی روستایی در ایران، دانشگاه پیام نور، تهران.
۳. آمار، تیمور؛ صمیمی شرمی، رضا (۱۳۸۸)، ارزشیابی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: بخش خمام شهرستان رشت). مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۷، سال بیست و هشتم، صص ۵۵-۴۴.
۴. پاپلی یزدی، محمد حسین و ابراهیمی، محمد امیر. (۱۳۸۷)، نظریه‌های توسعه روستایی، سمت، تهران.
۵. پورفتحی فرد، جواد و عاشری، امامعلی (۱۳۸۹)، تحلیل نابرابری‌های فضایی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان اهر: فصلنامه علمی - پژوهشی فضای جغرافیایی، شماره ۳۲، صص ۹۵-۱۱۶.
۶. پژوهشکده سوانح طبیعی (۱۳۸۸)، ارزشیابی اثرات اجرای طرح هادی روستایی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
۷. تقی، صغری (۱۳۸۶)، ارزیابی اجرای طرح های هادی روستایی در ایران. پایانامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری. دانشگاه آزاد مرند.
۸. حافظ نیا، محمد رضا (۱۳۷۷)، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، انتشارات سمت، تهران.
۹. رهنمایی، محمد تقی و شاه حسینی، پروانه (۱۳۸۷)، فرایند برنامه ریزی شهری ایران، انتشارات سمت، تهران.
۱۰. رضوانی، محمد رضا (۱۳۸۷)، مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس، تهران.
۱۱. زیاری، کرامت‌ا... (۱۳۸۸)، اصول روشهای برنامه ریزی منطقه ای، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۱۲. سازمان برنامه و بودجه (۱۳۶۰)، نظام برنامه ریزی متمرکز کشور، مصوب شورای اقتصاد، تهران.
۱۳. شایان، حمید و حسین زاده، سید رضا (۱۳۸۹)، ارزیابی پایداری توسعه روستایی نمونه موردی شهرستان کمیجان سیستان و بلوچستان، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۲۴، صص ۱۲۰-۱۰۱.
۱۴. شیعه، اسماعیل، (۱۳۸۷)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی شهری ایران. انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران.
۱۵. شهبازی، اسماعیل (۱۳۸۹)، درآمدی بر آسیب‌شناسی توسعه روستایی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

۱۶. ضرابی، علی اصغر و اسلامی پریخانی، صدیف (۱۳۹۰)، سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری (مطالعه موردی شهرستان مشکین شهر): پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۵، صص ۳۷ - ۵۲.
۱۷. عبداللهی، عبدالله و تقیلو، علی اکبر و پیری، عیسی و خدایی، یوسف و عربی رضا (۱۳۹۱)، ارزیابی اثرات اهداف بخش روستایی برنامه‌ی چهارم توسعه‌ی جمهوری اسلامی ایران در رضایت مندی روستاییان، شماره ۳، صص ۷۵ - ۸۸.
۱۸. عظیمی نورالدین و جمشیدیان مجید (۱۳۸۴) بررسی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی؛ مطالعه موردی غرب گیلان، دانشکده هنرهای زیبا دانشگاه تهران، شماره ۲۲، صص ۳۴ - ۲۵.
۱۹. عزیزپور، فرهاد؛ حسینی حاصل، صدیقه (۱۳۸۷)، مروری بر روند تحولات کالبدی روستاهای کشور با تأکید بر طرح هادی روستایی. مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۳، سال بیست و هفتم، صص ۴۲ - ۵۵.
۲۰. عنابستانی، علی اکبر (۱۳۸۸)، ارزیابی اثرات کالبدی طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای غرب خراسان رضوی). مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا، زاهدان، ۸ و ۹ مهر ماه ۱۳۸۸، صص ۶ - ۱.
۲۱. غفاری، غلامرضا؛ میرزایی، حسین؛ کریمی، علیرضا (۱۳۹۰)، بررسی رابطه بین صنعت و کیفیت زندگی. توسعه روستایی، شماره ۱، دوره سوم، صص ۲۲ - ۱.
۲۲. گوجار، عبدالقادر (۱۳۹۱)، ارزیابی اثرات کالبدی، اقتصادی و اجتماعی اجرای طرح‌های هادی روستایی با نمونه موردی روستاهای بخش مرکزی ارومیه، پایان کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی: دانشگاه پیام نور ارومیه
۲۳. کارگذار بیرامی، اسماعیل (۱۳۹۲)، تأثیر فعالیتهای عمرانی بر توسعه پایدار روستایی ایران با نگرش موردی روستاهای بالاتر از ۵۰ خانوار شهرستان اسکو در مقطع زمانی ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی: دانشگاه پیام نور ارومیه
۲۴. معاونت عمران روستایی (۱۳۹۰)، فرایند تهیه طرح‌های هادی روستایی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
۲۵. موسوی قهدریجانی محمد (۱۳۷۴)، ارزشیابی اجتماعی طرح‌های بهسازی روستایی در استان اصفهان، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، دانشگاه شهید بهشتی
۲۶. موسوی کاظمی، سید مهدی (۱۳۸۰)، ارزیابی پایداری توسعه شهری، مفاهیم، روشها و شاخص‌ها نشریه بیک نور، سال پنجم، شماره ۲، صص ۲۴ - ۹
۲۷. میری، غلامرضا و جوان، جعفر و افراخته، حسن و ولایتی، سعیدالله و شایان حمید (۱۳۸۹) نقش سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی مطالعه موردی: (منطقه پشت آب سیستان): مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۴، صص ۳۰ - ۴۹
۲۸. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، سالنامه آماری: سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۸۵ در استان آذربایجان شرقی. وزارت کشور، استانداری آذربایجان شرقی، معاونت برنامه‌ریزی، دفتر آمار و اطلاعات.

۲۹. مولایی‌هشجین، نصرالله (۱۳۹۲)، برنامه ریزی توسعه کالبدی سکونتگاههای روستایی در گیلان (ساخت، ارزیابی و چشم انداز طرح‌های هادی روستایی)، چاپ اول، انتشارات دانشگاه آزاد رشت.
۳۰. مولایی‌هشجین، نصرالله و کارگذار بیرامی، اسماعیل و کوچکی علی آبادی رضا و خالقی، عقیل (۱۳۹۲)، ارزیابی اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی اجرای طرح‌های هادی روستایی با تأکید بر الگوی سینوپتیکی توسعه پایدار روستایی در روستاهای بالاتر از پنجاه خانوار شهرستان اسکو، اولین همایش ملی توسعه پایدار کالبدی - فضایی روستایی با محوریت ابعاد مکانی فضایی توسعه پایدار روستایی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
۳۱. مولائی‌هشجین، نصراله (۱۳۸۶)، تحلیل پیرامون اهداف، ضرورت‌ها و فرایند تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی با تأکید بر گیلان. چشم‌انداز جغرافیایی، شماره ۴، سال دوم، صص ۱۲۳ - ۱۰۵.
۳۲. وارثی، حمید رضا؛ صابری، حمید (۱۳۸۸). ارزیابی طرح‌های هادی روستایی در توسعه کالبدی روستا (مطالعه موردی روستاهای استان اصفهان). مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا، زاهدان، ۸ و ۹ مهر ماه ۱۳۸۸، صص ۵ - ۱.